

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนให้สามารถนำการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกประเทศ ผลผลิตที่ดีของระบบการศึกษาคือพลเมืองของประเทศที่สามารถปรับตัว แก้ไขปัญหาที่มีความหลากหลายในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และสามารถริเริ่มพัฒนา ตนเอง ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนประเทศชาติให้พัฒนาและก้าวหน้าไปได้อย่างมีหลักการบนพื้นฐานของความเข้าใจในเหตุและผล ความถูกต้อง ความดีงาม และความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

ในช่วงเวลาประมาณ 50 ปีที่มีการพัฒนาประเทศ อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาคนและบริการพื้นฐานทางสังคมประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิง “ปริมาณ” แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่าผลจากการพัฒนาในระยะที่ผ่านมาได้เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจและผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลต่อคนไทยและสังคมไทยทั้งเชิงบวกและเชิงลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เกิดปัญหาหลายประการซึ่งทำให้การพัฒนาประเทศขาดความสมดุลและนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในระยะยาว เช่นปัญหาความไม่เป็นธรรมหรือความไม่เท่าเทียมกันของคนไทย ทั้งด้านรายได้และการเข้าถึงบริการพื้นฐานต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ที่ไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ได้รับความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) ดังนั้น การศึกษาที่พึงประสงค์ในสังคมปัจจุบันจะต้องเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคนให้สมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และสังคม ทั้งในระดับความคิด ค่านิยม และพฤติกรรม ซึ่งต้องจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยปรับแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยจัดการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จัดในรูปแบบที่หลากหลาย

หลาย เพื่อสนองความต้องการ ความสามารถและความถนัดของผู้เรียน (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2539)

การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวจำเป็นจะต้องได้ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะ มีความสามารถสูง และได้รับการฝึกอบรมมาอย่างดี สามารถทำหน้าที่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีเกียรติ ในอดีตสังคมไทยเคยยกย่องครูโดยเปรียบเทียบเป็นปูชนียบุคคล ทั้งนี้เพราะครูในอดีตส่วนใหญ่คือ พระ อาลักษณ์ นักปราชญ์ และผู้รู้ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ยอมรับในฐานะที่เป็นคนดี คนเก่ง ในวิชาความรู้แขนงต่างๆ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2531) แต่ในปัจจุบันความรู้สึกผูกพันต่อครูดังกล่าวได้เสื่อมถอยลง อันเนื่องมาจากครูต้องปรับตัวกิจกรรมตามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเชี่ยวชาญทางวิชาการและความเอาใจใส่ต่อเด็ก ลดถอยลง ครูส่วนใหญ่ไม่เป็นที่พึ่งแก่เด็ก ผู้ปกครองและชุมชนเหมือนเช่นอดีต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540)

หากมองไปในอนาคต ในโลกยุคใหม่ ในสังคมแห่งการเรียนรู้ ครูจะต้องมีบทบาทหน้าที่ สลับซับซ้อนขึ้น ครูจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และก้าวหน้าสถานการณ์โลก จะต้องเป็นผู้มองกว้าง คิดไกล ใฝ่รู้ ครูจะต้องจัดระบบการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือต้องสอนโดยยึดพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันในอนาคตนอกจากครูโดยอาชีพแล้ว จะต้องมีความรู้ประเภทอื่นที่มนุษย์สามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ได้รอบตัว ครูผู้สอนจะเปลี่ยนจากคนกลุ่มเดียว เช่นปัจจุบันเป็นกลุ่มที่หลากหลาย โดยจะมีครู 5 ประเภทใหญ่ๆ คือ ครูโดยวัฒนธรรม ครูโดยอาชีพ ครูโดยธรรมชาติ ครูโดยเทคโนโลยี และครูโดยตนเอง ดังนั้นครูจะต้องเตรียมพร้อมสำหรับสังคมยุคใหม่ ที่จะปรับเปลี่ยนไปทั้งในปัจจุบันและในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

ในปัจจุบันเกิดปัญหาวิกฤติในวงการครูทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัญหาหลักๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ การที่คนเก่งไม่สนใจเข้าเรียนครู มักจะเลือกสอบเข้าเรียนครูเป็นลำดับท้ายๆ เมื่อเรียนสำเร็จแล้วส่วนหนึ่งจะไม่ประกอบอาชีพครู ทำให้ไม่สามารถบำรุงรักษาครูดี ๆ ไว้ได้ ทั้งนี้เหตุผลหนึ่งเนื่องมาจากค่าตอบแทนของครูต่ำมากเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ความตั้งใจและทุ่มเทต่อการเรียนการสอนของครูก็ลดต่ำลง ประกอบกับการเรียนการสอนในสถาบัน

ฝึกหัดครูมุ่งสอนเนื้อหามากกว่าให้คิดวิเคราะห์ และปฏิบัติ การสอนไม่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นครูในปัจจุบันส่วนใหญ่จึงขาดความเชี่ยวชาญในการสอนทั้งทางวิชาการและคุณลักษณะ ความเป็นครู ความเอาใจใส่ต่อเด็กก็ลดลง ความนิยมยกย่องของสังคมต่อครูจึงลดลง ทำให้วิชาชีพครูตกต่ำลง (รุ่ง แก้วแดง, 2539)

ในประเทศที่ประสบปัญหาวิกฤตครูดังกล่าวข้างต้นต่างก็พยายามแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาของครูและบุคลากรทางการศึกษา เช่น ในสหรัฐอเมริกา ได้จัดประชุมผู้แทนครูระดับชาติขึ้นเพื่อสรุปปัญหาและกำหนดมาตรการในการแก้ไข ซึ่งมาตรการหนึ่งที่สำคัญคือ การกำหนดเป้าหมายว่าจะสร้างครูต้นแบบ 105,000 คน ภายใน 10 ปี คือ 1 คนต่อ 1 โรงเรียน และขณะเดียวกันประธานาธิบดีบิล คลินตัน ได้เรียกร้องให้มีการสรรหาและให้รางวัลครูดีเด่นและให้เป็นครูต้นแบบ ในประเทศญี่ปุ่นได้พยายามแก้ปัญหาวิกฤตครูมาเป็นลำดับ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มตั้งแต่การออกกฎหมาย เพิ่มค่าตอบแทนครูให้สูงกว่าข้าราชการประเภทอื่น เพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาเป็นครู พยายามพัฒนาคุณภาพครูประจำการในรูปแบบต่าง ๆ และได้มีการประกาศให้มีการปฏิรูปการฝึกหัดครูในญี่ปุ่น ประเทศมาเลเซียพยายามพัฒนาทั้งรายได้และคุณภาพของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในสาขาขาดแคลนและครูในพื้นที่ห่างไกล รวมทั้งการกำหนดมาตรการในการมอบรางวัลสำหรับครูผู้อุทิศตน สำหรับในประเทศไอบี ได้มีการยกย่องให้รางวัลแก่คนในวงการวิชาชีพครูและวิชาชีพอื่นอยู่บ้าง ส่วนใหญ่เป็นการให้รางวัลโดยพิจารณาจากผลงานที่สร้างสมมาในอดีตกับการประพฤติตนตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ซึ่งการยกย่องให้รางวัลในลักษณะนี้เป็นการให้รางวัลที่เป็นเกียรติยศ เงินทอง จึงเมื่อได้รับรางวัลแล้วไม่ได้ให้ท่านซึ่งมีความรู้ความสามารถสูงเหล่านั้นได้มาช่วยพัฒนางานที่มีความเชี่ยวชาญต่อ หรือบางกลุ่มอาจมาช่วยพัฒนางานต่อตามที่หน่วยงานร้องขอ แต่เป็นการดำเนินการชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง มิได้ให้มีการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

โครงการครูแห่งชาติ เป็นโครงการหนึ่งที่มีการดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มุ่งยกย่องให้รางวัลแก่ผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่น โดยการประเมินผลงานในอดีต ยกย่อง ให้รางวัล และให้เสนองานที่จะทำต่อไปในอนาคต เพื่อพัฒนาการฝึกหัดครู และการศึกษาของประเทศโดยรวม ทั้งนี้ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของครูแห่งชาติ ให้เป็นเครือข่ายในการขยายผลการพัฒนาด้วยการมอบหมายหน้าที่พิเศษในการพัฒนางานด้านฝึกหัด

ครูและวิชาชีพครูให้ นอกเหนือจากภาระงานสอนตามปกติ โครงการนี้มุ่งส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยครูจะต้องเสนอโครงการและดำเนินการในระยะเวลา 3 ปี ใน 3 ลักษณะ คือ 1. ทำวิจัยในชั้นเรียน (classroom research) 2. เป็นครูต้นแบบ (Master Teacher) ทำหน้าที่ดูแล นิเทศ และแนะนำครูและนักศึกษาครูที่เป็นครูเครือข่าย (Teacher Network) และ 3. พัฒนารูปแบบการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มีโครงการนำร่องมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2541 ซึ่งคัดเลือกครูแห่งชาติได้จำนวน 4 คน จากครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในสาขาวิชาเคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ และภาษาไทย ในปีงบประมาณ 2542 คัดเลือกครูแห่งชาติ ได้จำนวน 6 คน จากครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป วิทยาศาสตร์กายภาพ ฟิสิกส์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และคณิตศาสตร์ และในปีงบประมาณ 2543 คัดเลือกครูแห่งชาติ ได้จำนวน 12 คน จากครูผู้สอนระดับประถมศึกษาจำนวน 4 คน ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ (2 คน) และภาษาอังกฤษและจากครูผู้สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย จำนวน 8 คน ในสาขาวิชาภาษาไทย วิทยาศาสตร์ทั่วไป ฟิสิกส์ ชีววิทยา ภาษาอังกฤษ (2 คน) สังคมศึกษา และศิลปศึกษา

จากการศึกษาเกี่ยวกับการยกย่องและให้รางวัลครูในประเทศไทยพบว่าโครงการครูแห่งชาติเป็นโครงการที่แตกต่างจากโครงการอื่น ๆ ที่ยกย่องและให้รางวัลครู กล่าวคือโครงการครูแห่งชาตินั้นเมื่อครูได้รับคัดเลือกเป็นครูแห่งชาติแล้วจะต้องดำเนินโครงการวิจัยในลักษณะเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน วิจัยและพัฒนาครูเครือข่าย และวิจัยและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมครู ซึ่งการให้รางวัลครูแบบอื่นจะไม่มีกำหนดให้ทำงานต่อ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าโครงการวิจัยที่ครูแห่งชาติดำเนินการจะพัฒนาทั้งการเรียนการสอนของตนเอง การเรียนการสอนของครูเครือข่าย รวมทั้งยังได้พัฒนานักเรียนของตนเองและนักเรียนของครูเครือข่าย และได้รูปแบบการฝึกอบรมครูที่มีประสิทธิภาพที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ซึ่งเป็นเรื่องที่ส่งเสริมการปฏิรูปการศึกษาในยุคปัจจุบันด้วย

นอกจากนี้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครูดีเด่นจากหน่วยงานองค์กร และมูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านการสอนของครูดีเด่นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และเป็นครูดีเด่นในช่วงก่อนที่จะมีพระราช

บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังไม่มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครูแห่งชาติ จากเหตุผลข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงเส้นทางการเป็นครูแห่งชาติ เพราะครูแห่งชาติเป็นครูที่ได้รับยกย่องว่าดีเด่นทั้งทางด้านการสอนและการวิจัย โดยการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยพหุกรณีศึกษา (Multi-case study research) ในลักษณะมุ่งเจาะลึกถึงสาระของกรณีศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ และการสรุปผลซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจในกรณีศึกษาอย่างสมบูรณ์ โดยศึกษาครูแห่งชาติปี 2541 เพราะเป็นครูแห่งชาติรุ่นแรก และปฏิบัติงานในหน้าที่ครูแห่งชาติครบกระบวนการ 3 ปี ทั้งนี้เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ครบถ้วนและครอบคลุมกระบวนการต่าง ๆ จากการได้รับรางวัลครูแห่งชาติ การวิจัยในครั้งนี้จึงศึกษาจากกรณีศึกษาที่เป็นครูแห่งชาติ 2 ท่าน โดยศึกษาใน 2 ประเด็น คือ การดำเนินชีวิต การปฏิบัติงาน และผลงานในอดีตและในปัจจุบันของครูแห่งชาติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับอนาคตภาพของโครงการครูแห่งชาติ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยใช้เส้นทางการเป็นครูแห่งชาติเป็นแนวทางให้เห็นถึงเส้นทางการดำเนินชีวิต การประพฤติตน และการปฏิบัติงานของครูที่ดี และได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงโครงการครูแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิต การปฏิบัติงาน และผลงานในอดีตและในปัจจุบันของครูแห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับอนาคตภาพของโครงการครูแห่งชาติ

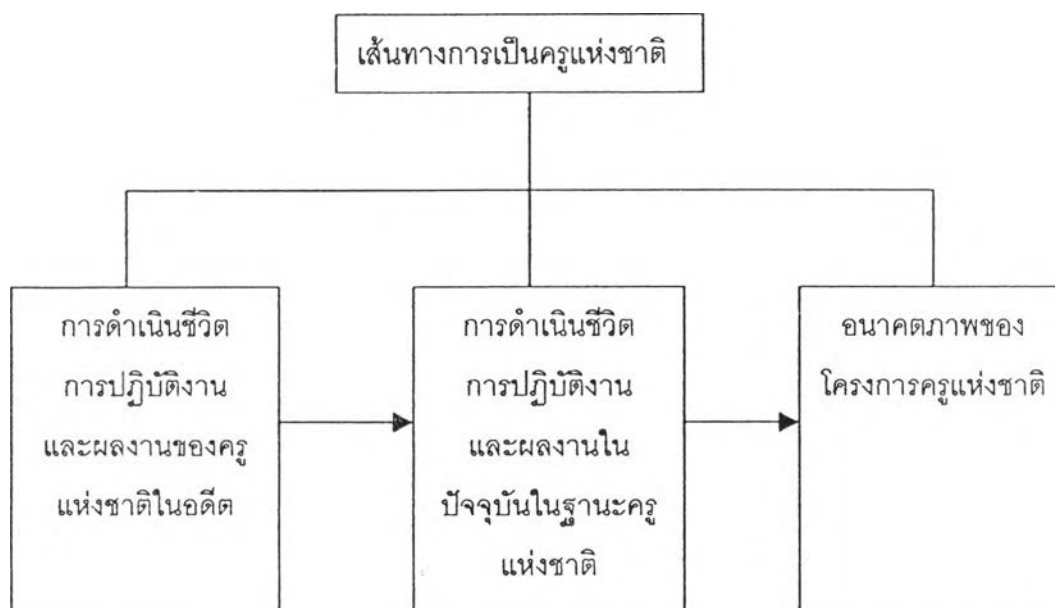
ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1. กรณีศึกษาในครั้งนี้เป็นครูแห่งชาติปี 2541 จำนวน 2 ท่าน ซึ่งปฏิบัติงานในหน้าที่ครูแห่งชาติครบกระบวนการ 3 ปี และโรงเรียนของครูแห่งชาติอยู่ในกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล
2. แหล่งข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้มาจาก ครูแห่งชาติ เอกสารในการปฏิบัติงานและผลงานวิชาการของครูแห่งชาติ ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครูในโรงเรียน นักเรียนของครูแห่งชาติ ครู

เครือข่าย นักเรียนของครูเครือข่าย คณะกรรมการในโครงการครูแห่งชาติของ สกศ. และผู้ที่อยู่ในครอบครัวของครูแห่งชาติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ครูแห่งชาติ หมายถึง ครูที่ได้รับการยกย่องจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และมอบหมายงานให้ทำต่อเป็นระยะเวลา 3 ปี ซึ่งเป็นโครงการวิจัยในลักษณะเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน วิจัยและพัฒนาครูเครือข่าย และวิจัยและพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมครู

2. เส้นทางการเป็นครูแห่งชาติ หมายถึง เหตุผลในการเลือกประกอบอาชีพครู แนวทางในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติงาน และผลงานของครูแห่งชาติในอดีต เหตุผลที่ได้เป็นครูแห่งชาติ การดำเนินชีวิต การปฏิบัติงาน และผลงานในปัจจุบันในฐานะครูแห่งชาติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับอนาคตภาพของโครงการครูแห่งชาติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ข้อมูลในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยใช้เส้นทางการเป็นครูแห่งชาติเป็นแนวทางให้ได้เห็นถึงเส้นทางการดำเนินชีวิต การประพฤติตน และการปฏิบัติงานของครูที่ดี
2. ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงโครงการครูแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น